

**ПРОБЛЕМАТИКА МОВНОЇ КУЛЬТУРИ
У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ**

ЄХАЛОВ В.В., КРАВЕЦЬ О.В., СЕДІНКІН В.А.

*Дніпровський державний медичний університет, кафедра анестезіології,
інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів ФПО, м. Дніпро, Україна*

Українська літературна мова — це унормована, відшліфована форма загальнонародної мови, що обслуговує найрізноманітніші сфери суспільної діяльності людей: державні та громадські установи, пресу, художню літературу, науку, театр, освіту й побут людей. Вона характеризується уніфікованістю (стандартністю), високою граматичною організацією, розвиненою системою стилів, наддіалектністю, поліфункціональністю [1].

Під культурою мови розуміється вибір і організація мовних засобів, які в певній ситуації спілкування при дотриманні сучасних лінгвістичних норм дозволяють забезпечити найбільший ефект у досягненні поставлених комунікативних завдань. Цивілізоване вербальне спілкування включає володіння нормами усної й письмової літературної мови (правилами вимови, наголосів, слововживання, граматики, стилістики), а також уміння використовувати виражальні засоби мови при міжособистісних контактах відповідно до цілей та змісту [2]. У нинішній час ми маємо катастрофічну ситуацію з культурою мови та спілкування покоління Y.

Проблема мовлення молодого колеги полягає у тому, що йому притаманні в більшості такі негативні риси, як низька грамотність, лексична бідність, невміння вислухати співрозмовника, невисокий загальний рівень розвитку. Особливої уваги потребує вживання у мовному середовищі студентства слів-паразитів, сленгу та жаргонізмів.

Окремо потрібно сказати про суржик, який став рідним не лише простим людям, а й інтелігентним, проник на телебачення, до газет тощо. Нехтування нормами не

тільки призводить до спотворення мови, а й породжує нескінченну безліч логічних помилок. Ще одна проблема — це лексичні помилки, коли слова вживаються у неправильному значенні, бо людина просто не розуміє їх значення. Кожна сучасна молода людина повинна дбати про свою мовну культуру у будь-яких ситуаціях; у свою чергу, уважне ставлення держави до молодого покоління, точніше, до його мовленнєвої культури — це запорука кращого майбутнього [3].

Під час занять значна частка інтернів не може правильно висловити не тільки відповідь, але й питання. При цьому викладач за окремими словами й довгими фразами здогадується, що інтерн знає відповідь, але не може словесно її сформулювати. Тенденція до деградації мовного спілкування в цьому середовищі чітко окреслилася за останнє десятиріччя. Вербальний контакт між людьми прогресивно слабшає через використання сучасних технологій [4]. Письмові повідомлення у 99 % випадків передаються з граматичними помилками. Це рядовий момент пізнавальної діяльності «людей екрану». Але визначення контексту — це досить серйозний розумовий процес, а чи здатний кожен сучасний суб'єкт навчання його реалізувати? Реферати, курсові та дипломні роботи пишуться на базі інтернет-ресурсів, нерідко в техніці «виділити - копіювати», хоча з більшої частини навчальних тем у бібліотеках є різноманітні та краще сконструйовані джерела, надається безкоштовна методична допомога [2]. Педагоги б'ють на сполох: молодим людям, хто мало читає, стає все складніше висловлювати свої думки [4].

Проблема кліпового сприйняття вже далеко не міф, а суворя реальність. Суб'єкти навчання неспроможні тривалий час зосереджуватися на одній темі, інколи демонструючи нездатність визначити контекст або скласти окремі фрагменти до єдиного цілого. Але невже цього буде достатньо для подальшої медичної діяльності [5]? Хороший лікар — це не тільки професіоналізм, енциклопедичні знання та зважені рішення, а й вміння говорити з хворим. Проблема співпраці лікаря з пацієнтом є дуже важливою для всіх фахівців, адже контакт з хворим (постраждалим) має провідне значення у діагностиці та лікуванні. Частота випадків недо-статньої такої співпраці має тенденцію до зростання. Останнім часом це призвело до збільшення скарг, що надходять від пацієнтів. Не даремно термін «лікар» походить від «заговорювати» або «той, що красиво говорить». Перші лікарі — мольфари, шамани та інші цілителі

обов'язково пов'язували процес лікування з мовою. Адже це підсилювало довіру пацієнта та сприяло взаєморозумінню [6]. Професія лікаря пов'язана з безпосередньою взаємодією з різними особами і вимагає певних знань і навичок поведінки в різних ситуаціях, готовності до них, у тому числі конфліктних, розвитку комунікативної грамотності. Лінгвокультурний розвиток особистості базується на літературній спадщині багатьох поколінь: читання книг розширює словниковий запас, вчить людей формулювати свої думки і визначати сенс сказаного іншими людьми, створює можливості подати власні думки більш барвисто і вкласти емоції до більш вишуканої словесної оболонки [2]. Читання — найважливіший засіб збереження інтелектуального і культурного потенціалу суспільства, отримання знань та істотний фактор соціокомунікативного розвитку людини як способу розвинення морального потенціалу [7]. Отримання інформації, що є творчим процесом вилучення контексту, — лише одна сторона читання. Інтернет — це тільки швидкісний ресурс, тоді як книга — це джерело думок, переживань. Коли мозок сприймає деталі, алюзії та метафори, до розумового процесу залучаються ті ж самі його структури, що й під час подій у реальному житті. Інтернет-спілкування є збідненою формою соціальної взаємодії порівняно з комунікацією віч-на-віч, що може негативно впливати (відчуття самотності, депресія) на користувачів, а також погіршувати їхні сімейні та суспільні стосунки [8].

Роботу з літературою часто пов'язують з підвищенням рівня креативності. Коли читаєш розумні слова інших, до голови приходять власні розумні думки. Доведено, що люди, які займаються цим регулярно, менш консервативні і не відчують себе ніяково через двозначності. Вони більш творчі і вільні. Література і спілкування нероздільні [1], читання книг породжує емпатію — невід'ємну складову медичної деонтології. За даними дослідження, проведеного в University of Sussex (Велика Британія), цей процес дозволяє на 68 % знизити рівень стресу. Це більше, ніж при прослуховуванні музики або під час прогулянки. Робота з книгою покращує зв'язок між клітинами головного мозку, що знижує ризик розвитку деменції та хвороби Альцгеймера, сприяє збільшенню тривалості життя (Rush University Medical Center USA) [2].

Якими ж є шляхи вирішення проблеми відродження інтересу до джерел у нащадків «найбільш читаючої у світі країни»? Згадаймо, як у 80-ті роки на засіданнях співробітників кафедри кожен клінічний ординатор, аспірант або здобувач наукового ступеня кожного разу нарівні зі своїми професійними і науковими досягненнями повинен був доповісти, яку книгу прочитав, який спектакль (фільм тощо) подивився. На жаль, сьогодні така практика не збереглася [4]. Результати опитування «Читання в Україні», проведеного Центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, свідчать про те, що 31 % жителів України ніколи не читають книг. За даними Всеросійського центру вивчення громадської думки, взагалі не читають книг 35 % росіян [2]. У Нідерландах і Південній Кореї принципово цим не займаються по 16 % населення, у Бельгії — 14 %, у Канаді, Франції та Японії — по 11 % у кожній. Рівень економічного та соціального розвитку цих країн свідчить про те, що на наведені цифри слід звернути увагу [2].

Найбільш поширеним видом дозвілля громадян є перегляд телевізійних передач, друге і третє місця за популярністю ділять ЗМІ (інтернет-ЗМІ включно) і активність у соціальних мережах, на четвертому місці — радіо, на п'ятому — читання книг (Ukrainian Reading and Publishing Data). На жаль, люди настільки зациклилися на продуктивності та оптимізації процесів, що читають в основному книги, які так чи інакше стосуються їх роботи. Більше за інших читають працівники освіти, науки, охорони здоров'я, культури, ЗМІ [4].

Якісний аналіз проведеного нами анонімного анкетування показав, що студенти порівняно з лікарями-інтернами більше схильні отримувати інформацію через наочну демонстрацію матеріалу, проте їм складно відокремити раціональну інформацію від загальних положень, що забирає багато часу при роботі зі спеціальною літературою. Незважаючи на достатню прихильність до використання новітніх комп'ютерних технологій отримання інформації (72 проти 49 % у лікарів-інтернів), більшість студентів люблять читати книги (95 проти 75 % у лікарів-інтернів), зміст яких вони краще запам'ятовують (79 проти 66 %) і намагаються записати для подальшого використання (93 проти 75 %) [4]. Залежно від вузької спеціалізації нами було виявлено, що полюбляють читати книги лікарі-інтерни 1-го року навчання за спеціальністю «урологія» — 77 %, «анестезіологія» — 75 %, «стоматологія» — 63 %, «неврологія» — 75 %, але читають вони, природно, значно більше (у разі потреби) [2].

Опитані молоді колеги часто пояснюють відсутність бажання читати книги (навіть за фахом) тією обставиною, що їм складно довго зосереджуватися на контексті, до голови приходять різні інші думки, у більшості щодо особистих проблем. Окремим студентам складно вчитися, і часу для «стороннього» читання у них не вистачає [9].

Нами виявлено, що «книголюбство» в інтернів, які навчаються на бюджетній основі, у середньому на 17 % вище, ніж у контрактників. Здається, причина криється у тому, що останні більш активно зайняті зароблянням грошей на навчання і їм не до «друга й поради». Брак сну та перевтома — головна причина неможливості сконцентрувати увагу при читанні. Там, де бажання і мотивація відсутні або неяскраво виражені, присутнє байдуже ставлення до справи, а звідси — зниження уваги та неякісний результат. Інтерес — один із засобів, що допомагають людині зосередитися [4].

Кабінет Міністрів України у 2019 році виділив на фінансування діяльності Українського інституту книги 145 млн гривень. Основним завданням інституту є заохочення українців до читання, підтримка видавців, а також популяризація українських книг за кордоном. Розвитку культури читання активно сприяють процеси вдосконалення технологій електронних інформаційно-пошукових систем та комунікативних засобів зв'язку [10]. У 2018 році стартував проєкт «Слухай» — бібліотека аудіокниг українською мовою. Прийдешня інформаційна цивілізація зобов'язує звернутися до проблем інтернет-читання і формування нового типу читача, який опановує навички спілкування з новими пристроями — електронною книгою, аудіокнигою тощо. За оцінкою громадського опитування, «папір» обирає приблизно 60 % громадян. Більше ніж 40 % людей повністю перейшли на гаджети. З погляду на складність переходу до нових засобів комунікації, важливо зберегти розумний баланс між повагою до традиційної книги та захопленням інноваціями інтернет-читання та екранної культури [2]. Вирішенню проблеми може посприяти заборона оформлення студентами рефератів, текстів доповідей, курсових робіт тощо в електронному вигляді. У друкованому або електронному вигляді роботи не приймаються, тільки рукописний текст__ (це обов'язкова умова для інтернів на нашій кафедрі). Інакше подекуди це будуть окремі фрагменти (кліпи), вирвані з контексту, без вдумливого їх осмислення, і як результат: *«Хворі на цукровий діабет несприйнятливі до дії ціанідів»*. Дійсно, глюкоза використовується як антидот при гістотоксичній гіпоксії, але діабетична гіперглікемія без утворювачів метгемоглобіну — занадто слабка запорука

чарівного зцілення. Читання потрібно пропагувати і заохочувати. Головний принцип — не примушувати, а зацікавлювати, тобто спонукати іншу людину задуматися, сприяти їй у пошуку життєвого рішення, яке не обов'язково повинно збігатися з нашим. Проводячи заняття та тренінги, ми додаємо до процесу навчання певну родзинку, яка повинна бути досить вишуканою, щоб викликати в учнів бажання критично ознайомитися з літературним твором і зробити відповідні висновки. Наприклад, можна запитати: «Як герой оповідання Я. Гашека ігумен Леонардус хотів зробити ченців гладкими і чому напівметал стибій токсикологи потім називали «антимоніум» (проти монахів)?» Слухачам рекомендується внести поправки до оповідання з точки зору лікаря-токсиколога. Така методика досить приваблива, викликає інтерес до літературного твору, а можливість виправити письменника викликає певний азарт. Інтерни кафедри терапевтичної стоматології неодноразово надавали свою професійну інтерпретацію уривків творів А.С. Некрасова, Л.А. Кассіля, М.С. Лєскова тощо на секції молодих вчених International Dental Forum (2019–2021), а молоді колеги на нашій кафедрі постійно використовують цей прийом при святкуванні Дня ефірного наркозу. За даними анонімного анкетування, у тих групах інтернів, де люблять читати, після циклу «Невідкладні стани» рівень кінцевого контролю був на 7,5–11,25 % вище, ніж у інших. Неможливо виховати повагу до слова, розвинути мову, не виховуючи культуру читання, яка у сучасній молоді є вкрай низькою. Між тим саме читацька компетентність — запорука високої культури споживання інформації, у тому числі з використанням засобів сучасної техніки. В іншому випадку комп'ютер стає тільки джерелом сумнівних розваг та витрати часу. За спостереженнями вчених, переважним типом мовної культури в студентському середовищі залишається фамільярно-розмовний, проте цього недостатньо для становлення сучасного фахівця, здатного реалізувати у перспективі на практиці своє професійне та соціальне призначення [11]. Для того щоб практична діяльність з підвищення мотивації різних груп населення до читання набула скоординованого, цілеспрямованого характеру, необхідні нові методики та технології, що базуватимуться на досягненнях науки [12].

Читання — це засіб. А мета — це освіта. Читаючи книги, осмислюючи їх, стикаючись з різними видами мистецтва, ми виробляємо спільні цінності, тобто за необхідності людям легше знайти спільну мову. У час стрімких змін і реформ це

особливо важливо, але і при соціально-політичній стабільності потреба у продуктивному словесному контакті не зменшується [2]. На основі вищенаведеного можна сказати, що мовна культура в додипломній та післядипломній вищій медичній освіті переживає не найкращі часи на користь раціоналізму. Однак ефективність вербального спілкування у будь-якій сфері діяльності є важливим фактором розв'язання професійних та життєвих проблем. Тому цей процес ніколи не втратить своєї актуальності.

Список літератури знаходиться в редакції:

1. Українська мова за професійним спрямуванням. Модульний курс : [навч. посіб.] / В. В. Богатько та ін.; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. - Вінниця : Нілан, 2017. 281 с.
2. Проблема культуры речи в современном высшем медицинском образовании/ Ехалов В.В., Самойленко А. В., Романюта И. А., Баранник С. И., Мизякина Е. В. Український журнал медицини , біології та спорту, 2020. т.5. № 3(25). С.392-397. DOI: <https://doi.org/10.26693/jmbs05.03.392>
3. Коцур А., Кашук М.Г. Проблематика сучасної культури мовлення. Збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару здобувачів вищої освіти «Професійна комунікація: мова, культура, право». Львів, 2018. С. 95-97.
4. Проблеми мовного спілкування у вищій медичній освіті/Стусь В.П., Єхалов В.В., Баранник С.І., Моїсеєнко М.М., Романюта І.А. Урологія, 2020. т. 24. №1. С. 63-67. DOI: 10.26641/2307-5279.24.1.2020.199502
5. Єхалов В.В., Єгоров С.В., Павлиш О.С., Баранник С.І. Кліпове мислення в анестезіології: парадокс сьогодення/ Pain, Anaesthesia & Intensive Care, 2020. 1. Р. 39-42. DOI: [https://doi.org/10.25284/2519-2078.1\(90\).2020.193908](https://doi.org/10.25284/2519-2078.1(90).2020.193908)
6. Голодинський І., Черкес Н.Д. Мовне спілкування і медицина. Збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару здобувачів вищої освіти «Професійна комунікація: мова, культура, право». Львів, 2018. С. 57-60.
7. Воронцов А.В. Чтение как социальная проблема. Вестник Герценовского университета, 2009. С.24-33.
8. Варивода К.С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах. Журнал Науковий огляд, 2015. № 7 (17), 2015 С.1-16.

9. Бараннік С.І., Єхалов В.В., Мізякіна К.В., Бараннік К.С. Еволюційні аспекти «кліпового мислення» у студентів-медиків та їх інтеграція у вищу медичну освіту: мат. Міжнародної наук. конф. «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність», Дніпро, СПД "Охотнік", 2019. С. 435-438.
10. Льо́да Л. Формування культури читання в аспекті збереження матеріальних носіїв інформації / Інформаційний простір бібліотеки: польсько-український досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Львів: "Видавництво Львівської політехніки", 2017. С. 354–366.
11. Здорикова Ю.Н. Речевая культура современного студенчества: необходимость исследования академической речи молодёжи. Известия ВУЗов. Серия «Гуманитарные науки», 2013. № 4 (2). С. 108-111.
12. Лютов С. Н. Актуальные проблемы развития книжного дела и науки о книге. Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств, 2012. №1 (29). С.18-21.